

2021. GADA ZIŅOJUMS PAR PĀMATTIESĪBĀM

Pamattiesību aizsardzības jomā 2020. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. *FRA 2021. gada ziņojumā par pamattiesībām* aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā, nosakot gan sasniegumus, gan jomas, kas aizvien rada bažas. Šajā publikācijā sniegti *FRA* atzinumi par galvenajiem jaunumiem attiecīgajās tematiskajās jomās un šos atzinumus pamatojošs pierādījumu apkopojums. Tādējādi ir nodrošināts kompakts, bet informatīvs pārskats par galvenajām pamattiesību problēmām, ar ko saskaras ES un tās dalībvalstis.

FRA ATZINUMI

1 [FOKUSS]

Koronavīrusa pandēmija un pamattiesības – gada pārskats

4

Hartas īstenošana un izmantošana valstu līmenī

7

Līdztiesība un nediskriminācija

10

Rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība

13

Romu līdztiesība un iekļaušana

16

Pātvērums, vīzas, migrācija, robežas un integrācija

19

Informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība

22

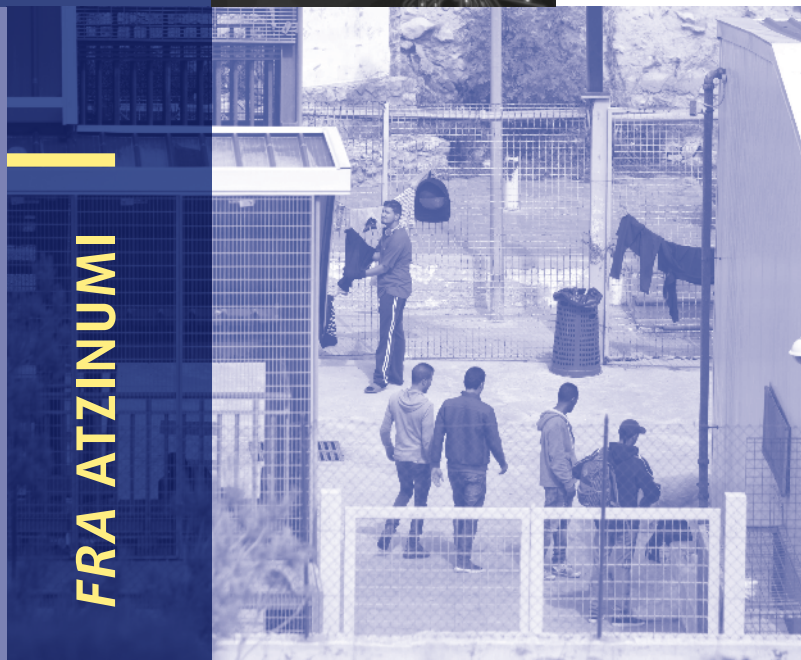
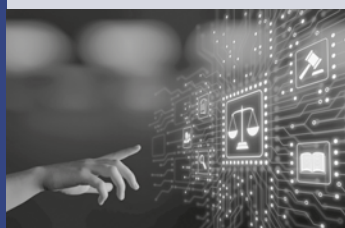
Bērnu tiesības

25

Tiesu iestāžu pieejamība

27

Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita

Manuskripts pabeigts 2021. gada aprīlī.

Ne Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, ne personas, kas rīkojas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras vārdā, neatbild par to, kā tiek izmantota šajā publikācijā iekļautā informācija.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-295-3	ISSN 2467-2491	doi:10.2811/67506	TK-AM-21-001-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9461-259-5	ISSN 2467-2726	doi:10.2811/650239	TK-AM-21-001-LV-N

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2021

Reproducēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

Lai varētu izmantot vai reproducēt fotoattēlus vai citus materiālus, uz ko Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai nav autortiesību, atļauja jāprasa tieši autortiesību īpašniekam.

Fotoattēli:

Vāks: © *iStock/Joel Carillet*; © *Gettyimages/FG Trade*; © *iStock/DNY59*; © *FRA*

1. lpp: © *xavierarnau/iStock*
2. lpp: © *Fundación Secretariado Gitano (FSG)*
3. lpp: © *Shutter B/Adobe Stock*
- 4.-5. lpp: © *FRA*
7. lpp: © *Cate Gillon/Getty Images*
8. lpp: © *utlanov/Adobe Stock*
9. lpp: © *NurPhoto/Getty Images*
10. lpp: © *Satjawat/Adobe Stock*
11. lpp: © *Lidia_Lo/Adobe Stock*
12. lpp: © *Kypros/Alamy Stock Photo*
13. lpp: © *Nigel Crump/Alamy Stock Photo*
14. lpp: © *ton koene/Alamy Stock Photo*
15. lpp: © *Pierre Andrieu/AFP via Getty Images*
16. lpp: © *Angelos Tzortzinis/Eiropas Savienība*
17. lpp: © *Marcello Paternostro/Eiropas Savienība*
18. lpp: © *Sean Gallup/Getty Images*
19. lpp: © *bluedesign/Adobe Stock*
20. lpp: © *Monopoly919/Adobe Stock*
21. lpp: © *Sikov/Adobe Stock*
22. lpp: © *New Africa/Adobe Stock*
23. lpp: © *silkfactory/iStock*
25. lpp: © *kumikomini/iStock*
26. lpp: © *RomanR/Adobe Stock*
27. lpp: © *Tommy Larey/Adobe Stock*
28. lpp: © *elypse/Adobe Stock*
29. lpp: © *H_Ko/Adobe Stock*

KORONAVĪRUSA PANDĒMIJA UN PAMATTIESĪBAS – GADA PĀRSKATS

Covid-19 pandēmijai izplatoties visā pasaulē, iestādes visā Eiropas Savienībā pieņēma virkni ierobežojošu pasākumu, lai aizsargātu cilvēku dzīvību un veselību. Tie ietekmēja daudz dažādu pamattiesību, piemēram, pārvietošanās un pulcēšanās tiesības, tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, tostarp personas datu aizsardzību, un tiesības uz izglītību, darbu un sociālo nodrošinājumu. Pandēmija un tās izraisītās reakcijas saasināja esošās problēmas un nevienlīdzību visās dzīves jomās, īpaši ietekmējot neaizsargātas grupas. Tā arī izraisīja rasistisku incidentu pieaugumu. Uz cilvēktiesībām balstītai pieejai pandēmijas apkarošanai ir vajadzīgi līdzsvaroti pasākumi, kas ir balstīti likumā, nepieciešami, īslaicīgi un samērīgi. Ir arī jāpievēršas pandēmijas sociālekonomiskajai ietekmei, jāaizsargā neaizsargātās personas un jāapkaro rasisms.

Kā liecina pierādījumi, pandēmija un tās ierobežošanai pieņemtie pasākumi ir būtiski ietekmējuši visus mūsu personīgās un kolektīvās dzīves aspektus, tostarp mūsu demokrātisko iestāžu darbību. Pandēmija ir atklājusi jaunus izaicinājumus mūsu valstu un Eiropas Savienības darbības pamatvērtību uzturēšanā. Tā ietekmē mūsu pamattiesības. Ierobežojumi ietekmē mūsu personisko un sociālo mijiedarbību un mūsu sensitīvo personas datu aizsardzību. Tajā pašā laikā pandēmijas sociālās un ekonomiskās sekas būs ilgstošas un ievērojami saasinās jau pastāvošo nevienlīdzību.

Kā vairākkārt ticis uzsvērts starptautiskā, ES un valstu līmenī, ir būtiski, lai ārkārtas un ierobežojošajos pasākumos pilnībā tiktu ievērotas starptautiskās cilvēktiesības un tiesiskuma standarti, kā tie ir nostiprināti starptautiskajos instrumentos un kā tos veido attiecīgā judikatūra. Daudzos autoritatīvos avotos ir noteikti šie standarti, kas sniedz norādījumus atbildīgajām personām par to, kā labāk aizsargāt cilvēku tiesības uz dzīvību un veselību, neliedzot visas pārējās viņu tiesības.

FRA 1.1. ATZINUMS

Pieņemot ierobežojošus pasākumus ārkārtas situācijā, piemēram, Covid-19 pandēmijas laikā, ES dalībvalstīm būtu jānovērtē un jālīdzsvaro dažādu pamattiesību un cilvēktiesību prasības. Lai panāktu šo līdzsvaru, tām būtu jāņem vērā starptautiskie cilvēktiesību un pamattiesību standarti, tostarp attiecīgā judikatūra un starptautisko cilvēktiesību struktūru norādījumi. Izstrādājot, īstenojot un uzraugot ierobežojošos pasākumus, tām būtu jāiesaista arī valsts tiesību aktos noteiktas cilvēktiesību struktūras. Šiem pasākumiem vajadzētu būt nepieciešamiem, īslaicīgiem un stingri samērīgiem.

ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ierobežojošie pasākumi ir balstīti likumā un ka tiesas, parlamenti, tiesību aktos noteiktās cilvēktiesību struktūras un citas ieinteresētās personas, tostarp pilsoniskā sabiedrība, var tos izvērtēt.

ES iestādēm būtu jāturpina uzraudzīt ārkārtas pasākumus, ņemot vērā LES 2. pantā noteiktās ES pamatvērtības, tostarp pamattiesības, tiesiskumu un demokrātiju. Politikas dokumentos, piemēram, jaunajā ikgadējā ziņojumā par Eiropas tiesiskuma mehānismu, attiecīgā gadījumā būtu jāatspoguļo ārkārtas pasākumu uzraudzības rezultāti.

FRA 1.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāuzlabo veselības aprūpes, sociālās labklājības un sociālās palīdzības sistēmu noturība, lai nodrošinātu, ka tās sniedz taisnīgus pakalpojumus ikvienam pat krīzes laikā. Lai to panāktu koordinēti visā ES, nekavējoties būtu jāpieņem Eiropas Komisijas priekšlikums par spēcīgu Eiropas veselības savienību. Priekšlikuma mērķis ir būtiski uzlabot veselības aizsardzību, kā arī sociālo un ekonomisko dzīvi visā ES.

FRA 1.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāpastiprina centieni nodrošināt izglītības nepārtrauktību visiem bērniem jebkuros apstākļos, jo īpaši krīzes laikā, piemēram, Covid-19 pandēmijas izraisītajā krīzē. Šajā saistībā tām par prioritāti būtu jānosaka digitālas infrastruktūras izveide visos izglītības līmeņos un jānodrošina pienācīga apmācība, lai skolotājus iepazīstinātu ar darbu digitālā vidē. Šajā saistībā uzmanība būtu jāpievērš Digitālās izglītības rīcības plānam (2021.–2027. gadam), kurā tas ir ierosināts un kurā pausts aicinājums ciešāk sadarboties ES līmenī, lai izglītības un apmācības sistēmas kļūtu piemērotas digitālajam laikmetam.

ES dalībvalstīm būtu arī jānodrošina, ka šī digitālā infrastruktūra ir iekļaujoša. Tas nozīmē, ka tiek ņemtas vērā sociāli atstumto un neaizsargāto personu vajadzības, piemēram, bērnu ar invaliditāti, romu un klejotāju bērnu, kā arī migrantu un bēgļu bērnu vajadzības.

FRA 1.4. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīm būtu jāturpina apkarot ar Covid-19 saistītu diskrimināciju, naida runu un rasismu pret etnisko minoritāšu grupām, migrantiem un bēgļiem vai migrantu izcelsmes cilvēkiem. Tas nozīmē pastiprināt pasākumus pret dezinformāciju, kas izplata naida runu, un diskriminējošu un rasistisku uztveri, jo īpaši tiešsaistē.

Kā uzsvēra Eiropas Parlaments, "pat valsts ārkārtas stāvokļa laikā pamatprincipiem – tiesiskumam, demokrātijai un pamattiesību ievērošanai – jābūt prioritāriem". Šajā ziņā ES darbībās un dalībvalstu darbībās, kas ietilpst ES tiesību aktu darbības jomā, ļoti svarīga nozīme ir ES Pamattiesību hartai. *FRA* bijetenos, kas izdoti visa 2020. gada gaitā, ar pierādījumiem tika uzsvērtā ietekme uz pamattiesībām ES kontekstā.

Valstu līmenī ierobežojošos pasākumus ir izvērtējušas tiesas, parlamenti, cilvēktiesību struktūras, pilsoniskā sabiedrība un citas ieinteresētās personas. Lai gan tie atzina, ka pandēmijas ierobežošanai ir vajadzīgi ārkārtas pasākumi, tie iebilda pret pasākumiem, kas nebija balstīti likumā, bija spēkā ilgu laiku un bija nesamērīgi. Tie arī uzsvēra, cik svarīgi ir apkarot ar Covid-19 saistītu diskrimināciju, naida runu un rasismu.

Modernā zinātne uz šo problēmu reaģēja rekordīsā laikā, nodrošinot vakcīnu pieejamību jau 2020. gada beigās. Tomēr pandēmija atklāja nepilnības un ierobežojumus mūsu veselības aprūpes, izglītības, nodarbinātības un sociālās aizsardzības sistēmu spējā un gatavībā pārvarēt šādu krīzi un izpildīt pienākumu nodrošināt visu personu tiesības uz veselību, izglītību, darbu, sociālo nodrošinājumu un palīdzību. Tā arī atklāja nepilnības mūsu spējā aizsargāt mazāk aizsargātu personu tiesības. Pandēmija ir pārbaudījums mūsu gatavībai ievērot vispasaules programmā 2030. gadam pausto solījumu "nevienu neatstāt novārtā", lai panāktu sociāli taisnīgu pāreju uz ilgtspējīgu attīstību.

Tomēr, neraugoties uz trūkumiem, ES un tās dalībvalstis pielika ievērojamas pūles, lai atbalstītu savas veselības aprūpes, izglītības un sociālās aizsardzības sistēmas un palīdzētu iedzīvotājiem un uzņēmumiem vērsties pret ekonomikas lejupslīdi un bezdarba risku.

Jau atkal ārkārtīgi svarīga bija ES pievienotā vērtība. Tā ieviesa dažādus instrumentus, lai palīdzētu dalībvalstīm finansēt to darbības. Raugoties nākotnē, ES iestādes panāca vienošanos par atveseļošanas pasākumu kopumu 1,8 triljonu EUR vērtībā. Tas apvieno ES budžetu 2021.–2027. gadam un *NextGenerationEU* – pagaidu atveseļošanas instrumentu, kas ļauj Eiropas Komisijai piesaistīt līdzekļus kapitāla tirgū, lai novērstu pandēmijas izraisīto tūlītējo ekonomisko un sociālo kaitējumu.

Šie ES finansiālie pasākumi kopā ar politikas instrumentiem, kas veicina cilvēktiesības un pamattiesības, piemēram, Eiropas sociālo tiesību pīlāru, veido visaptverošu sistēmu valstu centienu atbalstam.

FRA 1.5. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jākoncentrējas uz to neaizsargāto grupu vajadzībām, kurām ir vislielākais inficēšanās un/vai smagas slimības risks. Šīs grupas ietver gados vecākus cilvēkus, cilvēkus aprūpes namos, personas ar iepriekš pastāvējušiem veselības traucējumiem un personas, kuras dzīvo ierobežotās un pārpildītās telpās vai kurām ir slikti sadzīves un mājokļa apstākļi. Pēdējā grupā ietilpst daudzi romi un klejotāji, kā arī cilvēki migrantu un bēgļu uzņemšanas vai aizturēšanas vietās, cietumos un bezpajumtnieku patversmēs.

Lai to panāktu, šīs grupas ir arī jānosaka par prioritārām vakcinēšanai un ir jānodrošina, ka tām pēc vajadzības ir vienlīdzīga piekļuve veselības aprūpes un sociālajiem pakalpojumiem.

2

HARTAS ĪSTENOŠANA UN IZMANTOŠANA VALSTU LĪMENĪ

2020. gads iezīmēja īpašu pagrieziena punktu attiecībā uz ES Pamattiesību hartu. 7. decembrī apritēja tieši 20 gadi, kopš ES izsludināja hartu Nicā. Eiropas Komisija izmantoja šo datumu, lai iepazīstinātu ar savu jauno "Stratēģiju, lai stiprinātu Pamattiesību hartas piemērošanu ES". Stratēģijā lielāka uzmanība pievērsta hartas piemērošanai dalībvalstīs un valstu rīcībspēku lomai, lai panāktu, ka harta ir efektīva cilvēku dzīvē.

Tajā ir sniegts plāns turpmākiem kopīgiem centieniem nākamajos gados. Komisija arī mudināja saskaņotāk īstenot hartu ES līmenī. Tajā pašā laikā tas, kā valstu tiesas, parlamenti, valdības un citi rīcībspēki izmanto hartu, joprojām uzrādīja neviendabīgus rezultātus. Valstu tiesas pievērsa arvien lielāku uzmanību hartai, bet valdību pasākumi tās piemērošanas veicināšanai joprojām bija nepietiekami. Lai gan Covid-19 krīze apgrūtināja pamattiesību aizsardzību, tā arī lika lielāku uzmanību pievērst ES tiesību hartai.

Hartai ir būtiska nozīme ES, valstu un vietējiem pārvaldes līmeņiem, un tā ir saistoša tiem vienmēr, kad tie darbojas ES tiesību aktu darbības jomā. Tomēr, kā liecina pierādījumi, valstu līmenī hartas ievērošana joprojām ir diezgan ierobežota. Tas liecina, ka arī turpmāk būs nepieciešams ES un tās dalībvalstu atbalsts līdz ar pastiprinātu sadarbību. Turpmāk minētie trīs atzinumi attiecas attiecīgi uz ES, valstu un vietējiem pārvaldes līmeņiem.

ES līmenis

FRA 2.1. ATZINUMS

ES iestādēm, apspriežot hartas piemērošanu, kā ierosināts Eiropas Komisijas Hartas stratēģijā, būtu jānodrošina, ka pietiekami tiek ņemti vērā pierādījumi no attiecīgajiem valstu rīcībspēkiem. Uzmanība būtu jāpievērš ne tikai FRA, bet arī citām ES aģentūrām, kurām ir potenciāls veicināt hartā noteikto tiesību labāku īstenošanu un veicināšanu. Visbeidzot, Reģionu komiteja varētu iesaistīties ikgadējā informācijas apmaiņā par daudzsoļošu praksi un problēmām hartas noteikumu piemērošanā un veicināšanā vietējā līmenī. Tas varētu sniegt papildu pierādījumus, ko izmantot "iestāžu savstarpējās diskusijās" ES līmenī, uz kurām ir atsauce Hartas stratēģijā.

Lai gan jaunajā Eiropas Komisijas stratēģijā, kuras mērķis ir nostiprināt hartas piemērošanu, lielāka politiskā uzmanība ir veltīta valstu līmenim, tajā ir arī paziņotas papildu ES norādes, stimuli un atbalsts, arī ar jaunu ES programmu starpniecību. Piemēram, tajā ir paziņots, ka Eiropas Komisija stiprinās partnerību ar ES dalībvalstīm dažādos kontekstos, lai palīdzētu tām labāk īstenot hartu.

Turklāt Eiropas Komisija aicina attiecīgi Padomi un Parlamentu sākt "iestāžu savstarpējās diskusijas" ar Komisiju. Šajā saistībā nozīme ir arī aģentūrām. Lai gan stratēģijā FRA un tās darbs bieži tiek pieminēts, tajā nav vispārīgāk aplūkota ES aģentūru loma. FRA ir norādījusi, ka visas ES aģentūras var sniegt ieguldījumu hartas piemērošanā, lai gan izpratne par hartu un pienākumiem dažādās aģentūrās atšķiras, kā arī atšķiras to gatavība palielināt ieguldījumu informētības veicināšanā.

Harta ir svarīga ne tikai galvenajām ES iestādēm, bet arī visiem ES rīcībspēkiem, piemēram, Reģionu komitejai. Jo īpaši tās Pilsoniskuma, pārvaldības, institucionālo lietu un ārlietu komisijai (CIVEX) ir acīmredzama loma vietējās prakses izcelšanā

un informācijas apmaiņas veicināšanā starp reģionālajiem un vietējiem rīcībspēkiem par to, kā vislabāk piemērot un popularizēt hartu.

Valstu līmenis

Dati, kas savākti saistībā ar šo un iepriekšējiem ziņojumiem par pamattiesībām, norāda uz to, ka trūkst valstu politikas, lai veicinātu hartas piemērošanu. Līdz ar to 2020. gada Hartas stratēģijā liela uzmanība ir pievērsta ES dalībvalstu lomai hartas īstenošanā. Ņemot vērā to konkrēto priekšlikumu skaitu, kuros dalībvalstīm ir ierosināts rīkoties, stratēģija veido plānu turpmākajiem gadiem.

Hartas piemērošanu varētu stiprināt, valstu pārvaldes iestādēs izveidojot hartas kontaktpunktus, pielāgojot procedūras attiecībā uz ietekmes novērtējumiem un juridisko kontroli, nodrošinot, ka komitejas ar pietiekamām zināšanām par hartu uzrauga ES līdzekļu pārvaldību, vai, visbeidzot, izveidojot un/vai nostiprinot valsts cilvēktiesību iestādes.

Citi stratēģijā noteikti pasākumi paredz atjauninātus valsts politikas pasākumus, piemēram, tādās jomās kā apmācība, izpratnes veicināšana vai atbalstoša un droša vide pilsoniskās sabiedrības organizācijām (PSO) un tiesību aizstāvjiem. Šie priekšlikumi nozīmē, ka būs jāmaina pamattiesību kultūra valstu līmenī, kas līdz šim, šķiet, ir bijusi samērā koncentrēta uz valstu konstitucionālajām tiesībām un Eiropas Cilvēktiesību konvenciju (ECTK), tādējādi nepietiekami izmantojot hartas pievienoto vērtību.

FRA 2.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja izveidot speciālus hartas kontaktpunktus, kā tās ir aicinātas to darīt saskaņā ar Hartas stratēģiju. Tas ļautu valdībām koordinēt valstu darbības ar darbībām ES, reģionālā un vietējā līmenī, lai efektīvāk īstenotu jauno Hartas stratēģiju. Stratēģijas īstenošanā vēlams ievērot strukturētu procesu, kura pamatā ir konkrēti mērķrādītāji, starpposma mērķi un termiņi. Tas varētu izpausties kā īpašs hartas rīcības plāns vai konkrētas atsauces uz hartu esošajos rīcības plānos vai stratēģijās. Lai nodrošinātu savstarpēju mācīšanos un sinerģisku apmaiņu, šo plānošanas dokumentu pieņemšanai un īstenošanai būtu jānotiek koordinēti ES līmenī, piemēram, rīkojot mērķtiecīgas diskusijas Pamattiesību, pilsoņu tiesību un personu brīvas pārvietošanās jautājumu darba grupā (FREMP).

FRA 2.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāpopularizē jaunā Hartas stratēģija vietējo un reģionālo iestāžu vidū un jāizpēta, kā šīs iestādes varētu regulārāk atsaukties uz pamattiesībām kopumā un jo īpaši uz hartas pievienoto vērtību un tās popularizēt. Vietējām un reģionālajām iestādēm būtu jānodrošina, ka attiecīgajos vietējos un reģionālajos instrumentos, procedūrās un politikā ir atsauce uz hartu. Esošā prakse attiecībā uz hartu būtu jādara zināma jaunajiem valstu hartas kontaktpunktiem, lai nodrošinātu, ka tie var dalīties šādā praksē un pieredzē ar citām dalībvalstīm, piemēram, izmantojot Eiropas e-tiesiskuma portālu. Pilsētas varētu apsvērt iespēju kļūt par cilvēktiesību pilsētām un tādējādi aktīvāk iekļaut pamattiesību apsvērumus savā darbā, programmās un darbībās.

Vietējais līmenis

Kā liecina *FRA* analīze par to apspriežu datiem, ko Eiropas Komisija veica, sagatavojot stratēģiju, vietējās pārvaldes iestādes nepārzina hartu pārāk labi. Tajā pašā laikā harta "attiecas uz reģionālām vai vietējām iestādēm un uz publiskām organizācijām, kad tās īsteno Savienības tiesību aktus" (skatīt skaidrojumus, 51. pants, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis* C 303/17, 14.12.2007.).

Stratēģijā termins "vietējs" ir lietots 17 reizi. Tajā ir ne tikai izteikts aicinājums apmainīties ar paraugpraksi hartas piemērošanā vietējā līmenī un veicināt atbalstošu un drošu vidi PSO un tiesību aizstāvjiem vietējā līmenī, bet arī prasīts, lai dalībvalstis sniedz pietiekamas norādes vietējā līmenī, lai vietējās iestādes varētu pildīt savus hartā noteiktos pienākumus. Stratēģijā ir arī norādīts uz vietējo rīcībspēku potenciālu palielināt informētību par cilvēku tiesībām un par to, ko cilvēki var darīt, ja viņu tiesības ir pārkāptas.

FRA patlaban izstrādā koncepciju par cilvēktiesību pilsētām ES. Minētajā saistību satvarā tiks integrēti dažādi ar hartu saistīti komponenti, un tas varētu palīdzēt palielināt iesaisti hartas piemērošanā vietējā līmenī.

3

LĪDZTIESĪBA UN NEDISKRIMINĀCIJA

Eiropas Komisija 2020. gadā pieņēma nozīmīgas stratēģijas un rīcības plānus, lai veicinātu Savienību, kurā valda līdztiesība, izveidojot visaptverošu satvaru ES un valstu rīcībai. Tā kā Vienlīdzīgas attieksmes direktīvas pieņemšanā joprojām nebija nekāda progress, Komisija uzsvēra vajadzību stiprināt līdztiesības iestādes un uzlabot līdztiesības datus. Līdz ar pirmās ES LGBTI līdztiesības stratēģijas pieņemšanu tika kāpināti centieni veicināt lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu, interseksuāļu un kvīru (LGBTIQ) tiesības. Tomēr pierādījumi liecināja arī par to, ka dažās jomās un dalībvalstīs LGBTIQ arvien biežāk saskaras ar diskrimināciju un naida noziegumiem. Tajā pašā laikā Covid-19 pandēmija un tās iespaidā veiktie pasākumi dažkārt saasināja sociālo nevienlīdzību, īpaši smagi ietekmējot vecāka gadagājuma cilvēkus.

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 19. pantā ir noteikts pamats ES tiesību aktiem, kuru mērķis ir cīnīties pret diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ. ES Padome ir pieņēmusi visaptverošus tiesību aktus, kas aizsargā pret diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes dēļ galvenajās dzīves jomās. Šādas jomas ir, piemēram, nodarbinātība un profesija, izglītība (lai gan uz to neattiecas dzimumu līdztiesības direktīvas), sociālā aizsardzība un piekļuve publiski pieejamām precēm un pakalpojumiem (tostarp mājokļiem) un to nodrošināšana. Turpretī ES tiesību akti aizsargā pret diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma un seksuālās orientācijas dēļ tikai nodarbinātības un profesijas jomā.

Tādēļ attiecībā uz dažiem LESD 19. pantā minētajiem aizsargātajiem aspektiem (dzimumu un rasi vai etnisko izcelsmi) tiek nodrošināta plašāka aizsardzība nekā attiecībā uz citiem aspektiem (reliģiju vai pārliecību, vecumu, invaliditāti un seksuālo orientāciju), kā rezultātā veidojas aizsargāto pamatu mākslīga hierarhija. Eiropas Komisija 2008. gadā ierosināja Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu. Tās pieņemšana palīdzētu novērst šīs nepilnības, nodrošinot aizsardzību pret diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, vecuma un seksuālās orientācijas dēļ arī izglītības un sociālās aizsardzības jomās, kā arī piekļuvē tādām precēm un pakalpojumiem, kurus dara publiski pieejamus, un to piegādē. 2020. gadā ES Padomes līmenī netika panākts nekāds progress Komisijas priekšlikuma pieņemšanā.

Eiropas Parlaments atkārtoti aicināja pieņemt priekšlikumu, savukārt Eiropas Komisija turpināja mudināt dalībvalstis ātri panākt vienošanos par tekstu. Tajā pašā laikā Covid-19 pandēmija uzsvēra pieaugošo diskriminācijas risku, ar ko cilvēki var saskarties veselības krīžu laikā tādu dažādu iemeslu dēļ, kuri nav saistīti ar dzimumu un rasi vai etnisko izcelsmi, jo īpaši vecuma dēļ.

FRA 3.1. ATZINUMS

Ņemot vērā Covid-19 pandēmijas laikā gūto mācību, ES likumdevējam būtu jāturpina izpētīt visas iespējas, kā bez turpmākas kavēšanās pieņemt Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu. Tas nodrošinātu, ka ES tiesību akti sniedz visaptverošu aizsardzību pret diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ tādās svarīgās dzīves jomās kā izglītība, sociālā aizsardzība, tostarp sociālais nodrošinājums un veselības aprūpe, un piekļuve publiski pieejamām precēm un pakalpojumiem (tostarp mājokļiem) un to nodrošināšana.

FRA 3.2. ATZINUMS

ES iestādēm un dalībvalstīm būtu jāpieņem un jāintegrē uz tiesībām balstīta pieeja attiecībā uz novecošanu un vecāka gadagājuma cilvēkiem, tostarp to pandēmijas izejas stratēģijās. Šī pieeja būtu jāatspoguļo visās attiecīgajās iniciatīvās un politikas virzienos, tostarp darbībās, kuras veic, lai īstenotu Eiropas sociālo tiesību pīlāru un veicinātu sociālās iekļaušanas politiku. Tas nozīmē:

- apkarot ar vecumu saistītus priekšstatus, kas noved pie diskriminācijas vecuma dēļ un kas ir šķērslis vienlīdzīgai attieksmei pret vecāka gadagājuma cilvēkiem un viņu pamattiesību pilnīgai izmantošanai;
- veicināt vecāka gadagājuma cilvēku līdzdalību visos sociālās dzīves aspektos, tostarp izstrādājot un uzraugot tādu pasākumu īstenošanu, kas viņus ietekmē;
- koncentrēties uz neaizsargātākām personām un apmierināt konkrētas vajadzības, kādas tām var būt, izmantojot visus pieejamos līdzekļus, tostarp pieejamās jaunās tehnoloģijas un digitālos rīkus, vienlaikus saglabājot arī nedigitālos pakalpojumus;
- apkopot un analizēt ticamus datus un pierādījumus par vecāka gadagājuma cilvēku tiesībām un labklājību.

Pierādījumi liecina, ka vecāka gadagājuma cilvēkus Covid-19 pandēmija skāra visvairāk. Vecāka gadagājuma cilvēki bija pakļauti lielākam veselības apdraudējumam nekā jaunāku iedzīvotāju vecuma grupas, jo viņiem biežāk ir hroniskas slimības.

Pandēmijai bija arī plašākas sekas, kas ietekmēja vecāka gadagājuma cilvēku labklājību un tiesības. Ar vecumu saistīti stereotipi un diskriminējoša saskarsme, ierobežojoši pasākumi, kas balstīti uz vecumu, grūtības piekļūt precēm un pakalpojumiem, arī starp paaudzēm pastāvošās digitālās plaisas dēļ, un nošķirtības un stresa sajūta traucēja viņiem īstenot tiesības dzīvot cienīgu, neatkarīgu un līdzdalīgu dzīvi, kas nostiprinātas ES Pamattiesību hartā. Šie faktori arī traucēja viņu tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi un iespējām, kas noteiktas hartā un Eiropas sociālo tiesību pīlārā.

No otras puses, dažādi rīcībspēki veica pasākumus, lai mazinātu pandēmijas ietekmi uz vecāka gadagājuma cilvēkiem, viņus aizsargātu un palīdzētu īstenot viņu tiesības, tostarp izmantojot jaunas tehnoloģijas un digitālos rīkus. Turklāt 2020. gadā notika aktīva plašāka diskusija par vecāka gadagājuma cilvēku tiesībām un viņu labklājību. ES Padome pieņēma secinājumus, kuros ES iestādes un dalībvalstis tika aicinātas izmantot uz tiesībām balstītu pieeju attiecībā uz novecošanu, tostarp to pandēmijas izejas stratēģijās. Tā arī uzsvēra vajadzību izmantot digitalizācijas sniegtās iespējas, lai veicinātu vecāka gadagājuma cilvēku labklājību.

Dažas dalībvalstis ir ieviešušas juridiskus un politiskus pasākumus, kas apdraud pamattiesības uz vienlīdzīgu attieksmi neatkarīgi no seksuālās orientācijas. *FRA* otrajā LGBTI apsekojumā un apsekojumos, kas veikti vairākās dalībvalstīs, tika konstatēts augsts LGBTI+ personu diskriminācijas un aizskarošas izturēšanās līmenis visā ES, kā arī tas, ka ievērojami ir samazinājusies šādu personu atzīšana sabiedrībā. Naida runa pret LGBTI+ personām publiskajās debatēs ir īpaši satraucoša parādība, jo tā vēl vairāk veicina diskrimināciju.

Pandēmijas ierobežošanas pasākumi īpaši skāra LGBTI+ personas, jo īpaši mājās dzīvojošos jauniešus, kuri cieta no vardarbības ģimenē savas seksuālās orientācijas un/vai dzimumidentitātes dēļ. Šajā ziņā viņu tiesību aizsardzība kļuva vēl sarežģītāka.

Lai risinātu un uzlabotu LGBTIK stāvokli, Eiropas Komisija pieņēma LGBTIK līdztiesības stratēģiju 2020.–2025. gadam. Tajā ir izklāstīta virkne mērķtiecīgu darbību, kuru pamatā ir četri galvenie pīlāri, kas vērsti uz diskriminācijas novēršanu, drošības nodrošināšanu, iekļaujošas sabiedrības veidošanu un līderību aicinājumā panākt LGBTIK līdztiesību visā pasaulē.

FRA 3.3. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas izvairīties no jebkādam darbībām, kas apdraud pamattiesības uz vienlīdzīgu attieksmi neatkarīgi no seksuālās orientācijas un dzimumidentitātes, un turpināt pieņemt rīcības plānus saskaņā ar Komisijas LGBTIK līdztiesības stratēģiju. ES dalībvalstis tiek mudinātas turpināt pieņemt un īstenot konkrētus pasākumus, lai nodrošinātu, ka lesbietes, geji, biseksuāļi, transpersonas un interseksuāļi (LGBTI) var pilnībā izmantot savas pamattiesības, kas paredzētas ES un valstu tiesību aktos.

ES dalībvalstīm būtu jāņem vērā pieejamie pierādījumi par diskrimināciju, tostarp dati no *FRA* otrā LGBTI apsekojuma, lai apzinātu un pienācīgi novērstu aizsardzības nepilnības. Tām būtu jāņem vērā arī norādes, kas sniegtas LGBTIK līdztiesības stratēģijā. Jo īpaši būtu jāveic pasākumi, lai efektīvi apkarotu naida runu un naida noziegumus un novērstu publisku iestāžu un amatpersonu homofobisku un transfobisku paziņojumu kaitīgo ietekmi.

4

RASISMS, KSENOFOBĪJA UN AR TO SAISTĪTA NEIECIETĪBA

2020. gads ir bijis sarežģīts. Covid-19 pandēmija uzjundīja pastāvošo rasismu, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību un saasināja to. Veselības krīzi arvien biežāk izmantoja kā ieganstu, lai uzbruktu minoritātēm, tostarp migrantiem, imigrantu izcelsmes personām un romiem, kuri jau bija pakļauti rasu un etniskajai diskriminācijai, naida runai un naida noziegumiem. Kustība “Black Lives Matter” mobilizēja sabiedrību visā pasaulē, lai vērstos pret rasismu un diskrimināciju, ko īsteno tiesībsardzības iestādes. Eiropas Komisija pieņēma pirmo rasisma apkarošanas rīcības plānu, kurā izklāstīti konkrēti pasākumi rasisma un etniskās diskriminācijas apkarošanai ES. Vairākas ES dalībvalstis veica pasākumus, lai izstrādātu valsts rasisma apkarošanas rīcības plānus, un citus pasākumus ekstrēmisma, naida noziegumu un naida runas apkarošanai.

FRA 4.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu pilnībā un pareizi jātransponē un jāpiemēro Pamatlēmums par rasismu un ksenofobiju, lai kriminalizētu rasistiskus naida noziegumus un naida runu. Attiecīgi dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai rasistiskus vai ksenofobiskus motīvus uzskatītu par atbildību pastiprinošiem apstākļiem vai – alternatīvi – lai tiesas varētu ņemt vērā šādus motīvus, nosakot sodus.

Papildus tam, ka pilnībā jātransponē un jāīsteno ES tiesību akti par naida noziegumu apkarošanu, dalībvalstīm būtu jāievieš pasākumi, kas mudina cietušos un lieciniekus izteikties un ziņot par naida noziegumiem. Tām būtu arī jāstiprina valstu tiesībsardzības sistēmu spēja pareizi identificēt un reģistrēt naida noziegumus.

Padomes Pamatlēmumā par rasismu un ksenofobiju (2008/913/TI) ir izklāstīta vienota krimināltiesību pieeja attiecībā uz noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem, kas uzskatāmi par naida runu un naida noziegumiem. Eiropas Komisija uzsāka pārkāpuma procedūras pret divām dalībvalstīm, kas nebija pilnībā un pareizi transponējušas pamatlēmumu savos tiesību aktos.

Starptautiskās uzraudzības struktūras līdzīgi atklāja juridiskus trūkumus vairāku dalībvalstu kriminālkodeksos attiecībā uz naida runu vai rasistiskas vai ksenofobiskas motivācijas kriminalizāciju kā atbildību pastiprinošu apstākli. Tajā pašā laikā Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) un valstu tiesas nosaka ierobežojumus attiecībā uz vārda brīvības izmantošanu nolūkā attaisnot naida runu un naida kurināšanu.

Rasisms un labējā ekstrēmisma noskaņojums 2020. gadā turpināja radīt nopietnas problēmas visā ES. Atbilstoši iepriekšējos gados novērotajai tendencei vairāki cilvēki tika nogalināti naida un ekstrēmistu noziegumos. Starptautiskās un valstu cilvēktiesību struktūras puda bažas par aizvien pieaugošo naida runu tiešsaistē, ko bieži pauž plašsaziņas līdzekļi vai politiķi un kas vērstas pret migrantiem un etniskajām minoritātēm.

Kā liecina apsekojuma konstatējumi, etniskās minoritātes, tostarp migranti, arvien vairāk saskaras ar diskrimināciju dažādās dzīves jomās, un plašā sabiedrībā joprojām pastāv diskriminējoša uztvere un stereotipi. Kā norādīja FRA un citi ziņotāji, šīs tendences pastiprinājās līdz ar Covid-19 pandēmijas uzliesmojumu.

Ar ES Pamattiesību hartas 21. pantu ir aizliegta diskriminācija etniskās izcelsmes un rases dēļ. Līdzīgi arī Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) aizliedz jebkāda veida diskrimināciju etniskās izcelsmes vai rases dēļ piekļuvē izglītībai, nodarbinātībai, pakalpojumiem, tostarp mājokļiem, un sociālajai aizsardzībai, tostarp veselības aprūpei. Eiropas Komisijas un starptautisko cilvēktiesību uzraudzības struktūru ziņojumi liecina, ka vairākas ES dalībvalstis joprojām neīsteno direktīvas noteikumus pareizi.

Komisija turpināja pārkāpuma procedūras pret dalībvalstīm, kuras diskriminēja romu bērnus izglītībā. Tikmēr starptautiskās cilvēktiesību struktūras puda bažas par to līdztiesības iestāžu neatkarību, kas izveidotas ar Rasu vienlīdzības direktīvu.

Lai gan daži etniskās profilēšanas veidi var būt likumīgi, diskriminējoša profilēšana ir pretrunā Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (*ICERD*) principiem un citiem starptautiskiem standartiem, tostarp tiem, kas ietverti ECTK un saistītajā ECT judikatūrā, kā arī ES Pamattiesību hartā. Policijas direktīvas (2016/680) par automatizētu individuālu lēmumu pieņemšanu 11. panta 3. punkts aizliedz “[p]rofilēšanu, kas izraisa diskrimināciju pret fiziskām personām, pamatojoties uz īpašu kategoriju personas datiem”. Tie ietver datus, kas atklāj rasi vai etnisko izcelsmi un reliģisko pārliecību, kā arī ģenētiskos un biometriskos datus.

Diskriminējoša profilēšana, kuras pamatā ir etniskā izcelsme, ES joprojām pastāv – to apliecina iepriekšējie ziņojumi par pamattiesībām, kā arī apsekojumi un starptautisko uzraudzības struktūru ziņojumi. Dažas valstis ziņoja par Covid-19 ierobežojumu nesamērīgu izpildi attiecībā uz etnisko minoritāšu grupām. Diskusijas par policijas rasisma novēršanu un apkarošanu, ko raisīja gadījumi visā ES un kustība “*Black Lives Matter*”, veicināja norises gan ES, gan valstu līmenī.

FRA 4.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu būtiski jāuzlabo to pasākumu un institucionālās kārtības efektivitāte, ko tās īsteno nolūkā pilnībā un pareizi piemērot Rasu vienlīdzības direktīvu. Jo īpaši dalībvalstīm būtu jāpalielina līdztiesības iestāžu neatkarība. Tām būtu jānodrošina, ka šādas iestādes ir pienācīgi pilnvarotas un nodrošinātas ar resursiem, lai efektīvi pildītu uzdevumus, kas tām uzticēti ar ES tiesību aktiem par diskriminācijas novēršanu.

FRA 4.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāpieņem nepieciešamie pasākumi, lai novērstu un izskaustu diskriminējošu attieksmi policijas ierēdņu vidū. To var panākt, novērtējot esošos aizsardzības pasākumus pret institucionāliem diskriminācijas veidiem, tostarp skaidrus uzdevumu aprakstus, stabilas sistēmas snieguma pārskatīšanai attiecībā uz institucionālās diskriminācijas novēršanu un iekļaujošus un efektīvus neatkarīgus sūdzību izskatīšanas mehānismus.

Tiesībaizsardzības iestādēm būtu jāizdod īpaši, praktiski un tūlītēji īstenojami norādījumi pret diskriminējošu etnisko profilēšanu, ko veic policijas ierēdņi, kuri pilda savus pienākumus, un tie būtu jāiekļauj standarta darbības procedūrās un rīcības kodeksos un sistemātiski jāpaziņo priekšposteņa darbiniekiem.

FRA 4.4. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas izstrādāt īpašus valsts rīcības plānus cīņai pret rasismu, rasu diskrimināciju, atisemītismu, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību. Šādu plānu īstenošana nodrošinātu ES dalībvalstīm efektīvu satvaru, lai tās varētu izpildīt savus pienākumus, kā noteikts Rasu vienlīdzības direktīvā un Pamatlēmumā par rasisma un ksenofobijas apkarošanu.

Saskaņā ar ES rasisma apkarošanas rīcības plānu ES dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja izstrādāt valsts plānus līdzdalīgā veidā, iesaistot reģionālās un vietējās iestādes, līdztiesības iestādes un pilsonisko sabiedrību. Turklāt veikto darbību ietekme un efektivitāte būtu regulāri un pārredzami jānovērtē, ievērojot skaidrus mērķus un termiņus, pamatojoties uz pierādījumiem un izmantojot snieguma rādītājus.

ES 2020. gadā pastiprināja centienus apkarot rasismu. Eiropas Komisija pieņēma pirmo ES rasisma apkarošanas rīcības plānu 2020.–2025. gadam. Tā arī pievērsās rasismam, aizspriedumu motivētai aizskaršanai un vardarbībai, kā arī aizsardzībai un atbalstam naida noziegumos cietušajiem vairākos citos politikas instrumentos, tostarp ES stratēģijā par cietušo tiesībām 2020.–2025. gadam un jaunajā ES stratēģiskajā satvarā romu jautājumos.

Gandrīz 20 gadus pēc tam, kad ANO Pasaules konferences pret rasismu aicināja valstis sagatavot un izstrādāt valsts rīcības plānus cīņai pret rasismu, Eiropas Komisija mudināja visas ES dalībvalstis līdz 2022. gada beigām izstrādāt un pieņemt valsts rīcības plānus rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai. Vairākas dalībvalstis 2020. gadā veica pasākumus, lai izstrādātu valsts rīcības plānus cīņai pret rasismu, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību.

Tomēr starptautiskās uzraudzības struktūras pauda bažas par trūkumiem šādu valsts rīcības plānu izstrādē, norādot, ka tie varētu negatīvi ietekmēt to īstenošanu, ietekmi un uzraudzību. Dažos plānos rasisms nav aplūkots visaptveroši; daudzos plānos nav pietiekami precīzi definētas konkrētas darbības, un trūkst līdzekļu mērķu sasniegšanai un kritēriju un rādītāju progresa novērtēšanai.

5

ROMU LĪDZTIESĪBA UN IEKĻAUSĀNA

Pirmā ES programma attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām beidzās 2020. gadā, un jaunā desmit gadu stratēģiskā programma sākās Covid-19 pandēmijas laikā. Pirmā programma kopumā nepanāca nelielu progresu. Novērtējumi liecina par dažiem ieguvumiem izglītības un nabadzības samazināšanas jomā, bet nebija neviena ieguvuma – vai arī situācija ir pat pasliktinājusies – tādās svarīgās jomās kā nodarbinātība, veselības aprūpe un mājokļi. Jaunajā ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskajā satvarā ir noteikti vērienīgi mērķi septiņās galvenajās jomās – diskriminācijas novēršana, iekļaušana, līdzdalība, izglītība, nodarbinātība, veselība un mājokļi. Tajā ir noteikta stingrāka uzraudzības sistēma ar vairākiem kvantitatīvi nosakāmiem un izmērāmiem mērķiem progresa novērtēšanai. Tajā pašā laikā pandēmija nesamērīgi skāra romu un klejotāju kopienas, palielinot nevienlīdzību un dažās valstīs veicinot antičigānismu un pret romiem vērstus aizspriedumus.

ES Pamattiesību hartas 21. pants aizliedz diskrimināciju etniskās vai sociālās izcelsmes dēļ vai piederības nacionālajai minoritātei dēļ. Pēdējo 20 gadu laikā Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) ir veicinājusi vienlīdzīgu attieksmi un aizliegusi tiešu un netiešu diskrimināciju, tostarp uzmākšanos, rases vai etniskās izcelsmes dēļ tādās jomās kā nodarbinātība, izglītība, sociālā aizsardzība un priekšrocības, veselības aprūpe vai piekļuve precēm un pakalpojumiem, tostarp mājokļiem.

Tomēr antičigānisms, kas ir būtisks šķērslis romu iekļaušanas progresam, ir dziļi iesakņojies. Kā liecina FRA 2019. gada pamattiesību apsekojums, kas bija vērstas uz iedzīvotājiem kopumā, gandrīz puse ES iedzīvotāju (46 %) justos neērti, ja romi vai klejotāji būtu viņu kaimiņi. Covid-19 pandēmija, kas nesamērīgi skāra romu un klejotāju kopienas, pastiprināja nevienlīdzību un dažās valstīs veicināja turpmāku antičigānismu un aizspriedumus pret romiem.

FRA 5.1. ATZINUMS

Ņemot vērā Covid-19 pandēmijas laikā gūtās atziņas, ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka cīņa pret diskrimināciju un antičigānismu tiek integrēta visās politikas jomās to romu valsts stratēģijās. Stratēģijās būtu jāiekļauj mērķtiecīgi pasākumi, lai novērstu antičigānismu un diskrimināciju, kas skar romus un klejotājus.

Šādi pasākumi būtu jāizstrādā un jāīsteno kopā ar romu kopienām un to pārstāvjiem, lai popularizētu pozitīvus vēstījumus par romiem un klejotājiem, palielinot informētību par viņu diskriminācijas, nošķiršanas un vajāšanas vēsturi.

FRA 5.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāīsteno koordinēti pasākumi, lai nodrošinātu, ka sociāli atstumtiem un marginalizētiem romu un klejotāju bērniem ir pieejami tālmācības rīki. Visos pasākumos izglītības jomā būtu jāiekļauj mērķtiecīgas darbības, kas pielāgotas dažādu romu un klejotāju grupu īpašajām vajadzībām, jo īpaši izmantojot pozitīvo pieredzi saistībā ar romu mācību asistentiem un mediatoriem. Dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja veicināt lielāka romu mediatoru un skolotāju skaita pieņemšanu darbā, apmācību un izvietošānu. Tām būtu arī jānodrošina, ka mērķtiecīgi pasākumi ir ilgtspējīgi un labi finansēti, izmantojot ES fondus, kā arī citas finansējuma iespējas pasākumiem, kas vērsti uz romiem, kā arī strukturālām reformām iekļaujošai izglītībai.

ES Pamattiesību hartas 14. pantā ir paredzētas tiesības uz izglītību. Eiropas sociālo tiesību pīlārā ir uzsvērts, ka ikvienam ir tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību (1. nodaļas 1. princips). Jaunākie dati liecina, ka visā ES, tostarp rietumu dalībvalstīs, lielākā daļa gados jaunu romu un klejotāju priekšlaicīgi pārtrauc izglītību vai apmācību. Neraugoties uz nelielo progresu pēdējā desmitgadē, izglītības plaisa starp romiem un iedzīvotājiem kopumā joprojām ir ievērojama.

Turklāt, kā liecina *FRA* un citu pētījumu rezultāti, romiem un klejotājiem, kas dzīvo nošķirtās un marginalizētās vidēs, bieži vien nav nepieciešamā IT aprīkojuma un/vai piekļuves internetam. Pastāvīga nevienlīdzība un veiksmīgas politikas trūkums, lai nodrošinātu pamata infrastruktūru un pakalpojumus, palielina plaisu starp romiem un klejotājiem un iedzīvotājiem kopumā. Tas arī ietekmē romu bērnu iespējas vienlīdzīgi piekļūt izglītībai. Covid-19 pandēmija šo realitāti padarīja ļoti pamanāmu. *FRA* pētījumi arī liecina, ka dažos vispārējos pasākumos nav izdevies sasniegt romus un klejotājus.

Jaunais ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars ir daļa no ES vispārējām politiskajām pamatnostādņēm līdztiesības savienības izveidei. Tas palīdzēs īstenot ES rasisma apkarošanas rīcības plānu 2020.–2025. gadam un Eiropas sociālo tiesību pilāra principu un ANO ilgtspējīgas attīstības mērķus.

Iepriekšējā ES programma attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām, kuras mērķis bija novērst plaisu starp romiem un iedzīvotājiem kopumā, līdz 2020. gadam nerasniedza savus vērienīgos mērķus izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes un mājokļu jomā. *FRA* dati liecina, ka dalībvalstīs izglītības un nabadzības mazināšanas jomās dalībvalstīs ir panākušas tikai nelielu progresu, bet progresa nebija – vai situācija ir pat pasliktinājusies – nodarbinātības, mājokļu un veselības jomā.

Pamatojoties uz iepriekšējās programmas novērtējumu, Eiropas Komisija atzina, ka ir steidzami jāatjauno un jāpastiprina apņemšanās attiecībā uz romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību gan Eiropas, gan valstu līmenī. Jaunajā stratēģiskajā satvarā ir noteikti septiņi mērķi un ar tiem saistīti uzdevumi, kas jāsasniedz līdz 2030. gadam, galveno uzmanību pievēršot antičigānisma un diskriminācijas apkarošanai un romu pilnīgas līdzdalības un iekļaušanas veicināšanai, izmantojot vispārēju un mērķtiecīgu politiku kombināciju.

FRA 5.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm par prioritāti būtu jānosaka jaunā ES stratēģiskā satvara romu jautājumos īstenošana. To valsts plānos būtu jānosaka vērienīgi mērķi un mērķrādītāji, ņemot vērā pieredzi, kas gūta iepriekšējā ES satvara īstenošanā un valstu stratēģiju novērtējumos, kā arī Covid-19 pandēmijas laikā. Efektīvām uzraudzības sistēmām būtu jānovērtē progress, novērtējot gan vispārējo, gan mērķtiecīgo pasākumu ietekmi uz romu un klejotāju sociālo iekļaušanu, kā arī valsts un ES līdzekļu efektīvu izmantošanu.

Romu valsts stratēģijās būtu jāiekļauj īpaša atsauce uz romu un klejotāju jēgpilnu līdzdalību īstenošanas pasākumu un darbību izstrādē, novērtēšanā un uzraudzībā.

6

PATVĒRUMS, VĪZAS, MIGRĀCIJA, ROBEŽAS UN INTEGRĀCIJA

Pamattiesību ievērošana pie robežām joprojām bija viena no galvenajām problēmām cilvēktiesību jomā ES. Joprojām notika nāves gadījumi jūrā, aizkavējās drošas ostas piešķiršana izglābtiem migrantiem un turpinājās draudi humānās palīdzības dežūrtaimēm. Tāpat turpinājās arī apgalvojumi par atstumšanu un vardarbību. Eiropas Komisija nāca klajā ar jaunu Migrācijas un patvēruma paktu – saistošu tiesību aktu priekšlikumu un ieteikuma tiesību dokumentu kopumu, kurā lielāka uzmanība pievērsta robežprocedūrām un ierosinātas jaunas solidaritātes formas. Tajā pašā laikā patvēruma procedūras tika pielāgotas, lai ņemtu vērā ierobežojumus, kas saistīti ar Covid-19. ES guva panākumus lielapjoma informācijas tehnoloģijas (IT) sistēmu izveidē un sāka pētīt mākslīgā intelekta izmantošanu robežkontrolē un migrācijas pārvaldībā. Pēc *Brexit* Apvienotās Karalistes pilsoņiem kļuva piemērojami jauni noteikumi.

FRA 6.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu nekavējoties un efektīvi jāizmeklē visi apgalvojumi par atstumšanu un sliktu izturēšanos pie robežām un jāpalielina veikto pasākumu pārredzamība.

Dalībvalstīm būtu jāizveido efektīvi un neatkarīgi uzraudzības mehānismi pie robežām. Lai nodrošinātu pamattiesību pilnīgāku ievērošanu, šiem mehānismiem būtu jāaptver arī robežuzraudzības darbību uzraudzība, nevis tikai pirmsieceļošanas pārbaudes procedūra, kā ierosināts Migrācijas un patvēruma paktā.

Plaši atzītas cilvēktiesību struktūras 2020. gadā ziņoja par apgalvojumiem, ka personas tiek nelikumīgi atgrieztas pie sauszemes un jūras robežām, dažkārt ar policijas vardarbību. Ar LESD 78. panta 1. punktu un ES Pamattiesību hartas 18. un 19. pantu ir aizliegta *izraidīšana*, proti, personas atgriešana, viņu pakļaujot vajāšanas vai nopietna kaitējuma riskam, kā arī kolektīva izraidīšana. Regulas (ES) 2019/1896 par Eiropas Robežu un krasta apsardzi 7. pantā un Šengenas Robežu kodeksa 4. pantā ir noteikts, ka robežu pārvaldībā ir jāievēro pamattiesības. Savā Migrācijas un patvēruma paktā Eiropas Komisija ierosināja jaunus ES noteikumus, lai uzraudzītu pamattiesības pie robežām.

Migranti, kas aizturēti saistībā ar nelikumīgu ES iekšējās robežas šķērsošanu, netiek sistemātiski uzklautāti, pirms viņi tiek nosūtīti atpakaļ uz kaimiņos esošu ES dalībvalsti. Viņi arī netiek sistemātiski informēti par lēmumu viņus nosūtīt atpakaļ uz citu ES dalībvalsti.

Saskaņā ar Savienības tiesību vispārējo principu ikviens lēmums, kas skar personu, ir jāpieņem individuāli, un personām ir tiesības tikt uzklautātām. Šie principi ir svarīgi aizsardzības pasākumi, kas ļauj indivīdiem izvirzīt jautājumus, kuri varētu kavēt viņu nosūtīšanu atpakaļ, un izmantot viņu tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību saskaņā ar hartas 47. pantu.

FRA 6.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāievieš un jāpiemēro procedūras, kas garantē, ka personas tiek uzklautātas pirms nosūtīšanas atpakaļ uz kaimiņos esošu ES dalībvalsti, un oficiāli jāinformē viņas par pieņemto lēmumu.

Tiesību aktu priekšlikumos, kas sagatavoti atbilstoši Migrācijas un patvēruma paktam, lielāka uzmanība tika pievērsta robežprocedūrām, vienlaikus ierosinot jaunus solidaritātes mehānismus. Robežprocedūru rezultātā patvēruma meklētāji var tikt ievietoti iestādēs uz robežas vai tās tuvumā, bieži vien attālās vietās, kur var būt grūti ievērot uzņemšanas standartus vai piemērot aizsardzības pasākumus patvaļīgas brīvības atņemšanas novēršanai, kā to paredz Uzņemšanas nosacījumu direktīva (2013/33/ES) un Atgriešanas direktīva (2008/115/EK). Tas varētu novest pie attieksmes, kas var neatbilst hartas 1. pantā garantētajām tiesībām uz cilvēka cieņu.

FRA 6.3. ATZINUMS

Īstenojot Migrācijas un patvēruma pakta mērķus, ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka uzturēšanās apstākļi pirmās uzņemšanas iestādēs uz robežām ir piemēroti un tajos pilnībā ievēro tiesības uz brīvību un citas pamattiesības, kas noteiktas ES Pamattiesību hartā. Lai izvairītos no ilgstošas uzturēšanās, būtu jāveic regulāri pārraudzības un preventīvi pasākumi.

FRA 6.4. ATZINUMS

ES iestādēm, aģentūrām un ES dalībvalstīm būtu visaptveroši jāizvērtē jebkāda MI izmantošanas ietekme uz pamattiesībām iekšlietu, tostarp patvēruma, vīzu, imigrācijas un robežu jomā. MI izmantošana būtu jāpapildina ar stingriem, efektīviem un neatkarīgiem pārraudzības mehānismiem.

ES un tās dalībvalstis pēta mākslīgā intelekta (MI) izmantošanu, lai uzlabotu lēmumu pieņemšanu iekšlietu jomā, tostarp patvēruma, robežu un imigrācijas jomā. MI virzīti rīki var ietekmēt dažādas pamattiesības. To izraisa, piemēram, neobjektivitāte algoritma izstrādē vai pārredzamības trūkums attiecībā uz izmantotajiem datiem, kas attiecīgajai personai apgrūtina šādu ar šādiem rīkiem radīto rezultātu atspēkošanu.

FRA 6.5. ATZINUMS

ES iestādēm, aģentūrām un ES dalībvalstīm būtu jāturpina vairo izpratni par pamattiesību aizsardzības pasākumiem ES lielapjoma IT sistēmās un to sadarbībā. Datu aizsardzības iestādēm vajadzētu būt pietiekamiem resursiem, lai atbalstītu cilvēkus, kuri vēlas izmantot savas tiesības piekļūt saviem datiem, tos labot un dzēst.

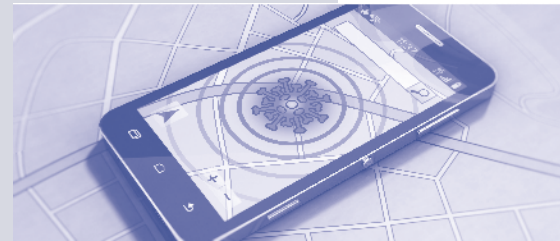
ES ir izveidojusi sešas lielapjoma informācijas tehnoloģiju (IT) sistēmas, lai atbalstītu dalībvalstis migrācijas, patvēruma un robežu pārvaldībā, uzlabotu tiesu iestāžu sadarbību un stiprinātu iekšējo drošību. Darbojas trīs sistēmas: Eiropas patvēruma daktiloskopija (*Eurodac*), Vīzu informācijas sistēma (*VIS*) un Šengenas Informācijas sistēma (*SIS*). Vēl trīs tiek izstrādātas: ieceļošanas/izceļošanas sistēma (*IIS*), Eiropas ceļošanas informācijas un atļauju sistēma (*ETIAS*) un Eiropas Sodāmības reģistru informācijas sistēma trešo valstu valstspiederīgajiem (*ECRIS-TCN*).

Juridiskie instrumenti, ar ko izveido šādas IT sistēmas un to sadarbību, ietver vairākus aizsardzības pasākumus, lai aizsargātu hartā nostiprinātās pamattiesības, piemēram, personas datu aizsardzību (8. pants), diskriminācijas aizliegumu (21. pants) un bērna tiesības (24. pants). Tomēr šie aizsardzības pasākumi joprojām ir maz zināmi.

7

INFORMĀCIJAS SABIEDRĪBA, PRIVĀTUMS UN DATU AIZSARDZĪBA

2020. gadā Covid-19 pandēmijas ietekmē notika aktīvāka inovatīvu tehnoloģiju, tostarp mākslīgā intelekta (MI), izstrāde un ieviešana, lai novērstu pandēmijas izplatīšanos. Vienlaikus MI tehnoloģiju pastāvīgā izmantošana radīja bažas par tiesībām uz datu aizsardzību un privātumu (līdzās citām tiesībām, piemēram, tiesībām uz nediskrimināciju). ES un starptautiskās struktūras ātri reaģēja, liekot uzsvaram uz piemērojamiem datu aizsardzības standartiem. Tajā pašā laikā ES turpināja darbu, lai reglamentētu MI izmantošanu. Tā publicēja balto grāmatu un tam pievienoto ziņojumu, kurā līdztekus ētikas principiem tika atzīta pamattiesību loma tādas MI izmantošanas nodrošināšanā, kurā tiek ievērotas tiesības. ES iestādes un ES dalībvalstis arī turpināja izstrādāt politiku un tiesību aktus, kas ietekmē privātumu un datu aizsardzību dažādās jomās, sākot no datu saglabāšanas un uzraudzības līdz tādu materiālu apkarošanai, kuros atspoguļota seksuāla vardarbība pret bērniem.

Covid-19 pandēmija mudināja cilvēkus izmantot digitālos datus un jaunās tehnoloģijas, lai ierobežotu vīrusa izplatīšanos un mazinātu tā negatīvo ietekmi uz sabiedrību. Sākot ar kontaktu izsekošanas un distancēšanās lietojumprogrammām un beidzot ar telekonferenču programmatūru vai algoritmu izmantošanu izglītībā, intensīvā personas datu vākšana un apstrāde apdraudēja pamattiesības uz datu aizsardzību un privātās dzīves neaizskaramību.

Gada notikumi lika skaidri saprast, ka krīzes laikā ir ļoti svarīgi veikt efektīvus un piemērotus līdzsvarošanas pasākumus, lai nodrošinātu, ka veselības aizsardzības pasākumi nevajadzīgi vai nesamērīgi neietekmē pamattiesības.

FRA 7.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka krīzes laikā, piemēram, pandēmijā, veiktie pasākumi, politikas ierosmes vai juridiskās iniciatīvas nesamērīgi neietekmē tiesības uz datu aizsardzību un privātās dzīves neaizskaramību. Konkrētāk, ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka tiek piemērots ES Pamattiesību hartas 8. pants, kā arī godprātības, datu minimizēšanas un nolūka ierobežojuma principi, kas uzsvērti VDAR 5. pantā.

FRA 7.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka valsts datu aizsardzības uzraudzības iestādēm ir pietiekami cilvēkresursi un tehniskie un finanšu resursi, lai tās varētu efektīvi pildīt savus pienākumus. Lai novērtētu resursu pietiekamību, dalībvalstīm būtu jāatbalsta valsts datu aizsardzības uzraudzības iestāžu darba slodzes neatkarīga un objektīva izvērtēšana.

Turpinoties FRA 2020. gada ziņojumā par pamattiesībām konstatētajai tendencei, datu aizsardzības uzraudzības iestāžu darba slodze joprojām bija ārkārtīgi liela. Lielākajā daļā dalībvalstu joprojām bija liels izmeklēšanu un sūdzību skaits. Vienlaikus šo strīdu ātrai izšķiršanai traucēja to procedūru un pamatkonceptiju nepilnīgā saskaņošana, uz kuriem balstās sadarbības procedūra pārrobežu strīdos.

2020. gadā bija vērojamas progresa pazīmes gan valstu līmenī (attiecībā uz finanšu resursu un cilvēkresursu palielināšanu), gan starptautiskā līmenī (attiecībā uz trūkumu saskaņošanu). Taču joprojām ir iespējami uzlabojumi. ES stingrais datu aizsardzības tiesiskais regulējums efektīvi darbosies tikai tad, ja visiem rīcībspēkiem būs pietiekami resursi, lai ātri un efektīvi reaģētu uz visiem pieprasījumiem.

FRA 7.3. ATZINUMS

ES iestādēm un ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka visos regulatīvajos centienos cīņā pret noziedzīgām darbībām ir ietverti nepieciešamie aizsardzības pasākumi, lai garantētu atbilstību likumības, nepieciešamības un samērīguma principiem. Tām būtu arī jānodrošina efektīva pārraudzība un piekļuve korektīviem mehānismiem. Šajā saistībā ES iestādēm un ES dalībvalstīm būtu pilnībā jāņem vērā attiecīgā Eiropas Savienības Tiesas judikatūra.

Tā kā 2020. gadā joprojām pastāvēja terorisma draudi un noziedzīgas darbības, ES iestādes un dalībvalstis aicināja nekavējoties pieņemt pasākumus, kas ļautu izmantot pieejamos datus un tehnoloģijas noziedzības apkarošanai. Datizraces tehnoloģiju izmantošana tika dažādi minēta kā pamatojums, lai cīnītos pret tiešsaistes materiāliem, kas saistīti ar seksuālu vardarbību pret bērniem, atbalstītu kriminālizmeklēšanu, palielinātu uzraudzību un cīnītos pret nelikumīgu saturu tiešsaistē.

Tomēr institucionālās struktūras un pilsoniskā sabiedrība bieži apšaubīja šādu pasākumu nepieciešamību un samērīgumu gan valstu, gan ES līmenī. Lai gan drošības pasākumiem ir leģitīmi mērķi, tos nevajadzētu izmantot kā ieganstu, lai pazeminātu pamattiesību standartus.

Pandēmija neapturēja darbu saistībā ar stratēģijām, juridiskām iniciatīvām un politikas nostādnēm, kuru mērķis ir veicināt vai regulēt MI izmantošanu. Gluži pretēji – krīze lika struktūrām ātri pieņemt pasākumus, kuri atbalsta MI izmantošanu, kas tika arī veicināta kā instruments pandēmijas apkarošanai. Gan ES, gan dalībvalstis 2020. gadā ļoti aktīvi izstrādāja dažādas MI stratēģijas un jaunus juridiskos instrumentus.

Tomēr, kā *FRA* jau norādīja savā 2019. gada ziņojumā par pamattiesībām un 2020. gada ziņojumā par pamattiesībām, daudzās MI stratēģijās ir dota priekšroka atsaucei uz "ētiku" un ir minēta tikai vajadzība aizsargāt pamattiesības, neizklāstot detalizētu uz tiesībām balstītu pieeju. Tomēr, kā uzsvērts *FRA* ziņojumā par MI un pamattiesībām, MI izmantošanai var būt tālejoša ietekme uz cilvēku pamattiesībām. Tādēļ pamattiesības ir stingri jānostiprina visos turpmākajos tiesību aktos.

FRA 7.4. ATZINUMS

ES iestādēm un ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka visi turpmākie ES vai valstu juridiskie un politiskie instrumenti, kas saistīti ar MI, ir pamatoti ar pamattiesību ievērošanu. Lai to panāktu, tajos būtu jāiekļauj stingras tiesiskās garantijas, tiem būtu jāveicina pamattiesību ietekmes novērtējumi un jānodrošina neatkarīga pārraudzība un piekļuve efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ārkārtas apstākļi, piemēram, pandēmija, nepazemina pamattiesību aizsardzības līmeni ar MI saistītu tehnoloģiju izmantošanā.

8

BĒRNU TIESĪBAS

Covid-19 pandēmija 2020. gadā radīja vēl nepieredzētu spriedzi bērniem un ģimenēm visā ES, jo īpaši tām, kuras jau bija ekonomiski vai sociāli nelabvēlīgā situācijā. Neraugoties uz dalībvalstu centieniem, tālmācība radīja problēmas bērniem, kuriem nebija datoru vai piekļuves internetam vai kuri dzīvo pārpildītās māsaimniecībās. Palielinājās arī vardarbības ģimenē draudi. Bērni iesniedza arvien mazāk patvēruma pieteikumu, taču vairākās dalībvalstīs viņu uzņemšanas apstākļi joprojām bija neatbilstoši. Desmit dalībvalstīs uzņēma 573 nepavadītus bērnus un 771 bērnu ģimenēs, kuri tika pārcelti no Grieķijas "karstajiem punktiem". Lielākā daļa dalībvalstu savos tiesību aktos iestrādāja Procesuālo garantiju direktīvu attiecībā uz bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Tomēr pārkāpuma procedūras pret septiņām dalībvalstīm joprojām nav pabeigtas. Eiropas Komisija rīkoja plašas apspriedes par ES stratēģiju par bērna tiesībām, ko tā plāno pieņemt 2021. gadā.

FRA 8.1. ATZINUMS

Eiropas Komisijai, gatavojoties sākt iniciatīvas saskaņā ar ES Garantiju bērniem, būtu jāņem vērā Covid-19 ietekme. Garantijai būtu jānosaka mērķtiecīgas iniciatīvas un jāpiešķir pietiekams finansējums visneaizsargātāko bērnu aizsardzībai, jo īpaši izglītības, mājokļu, veselības aprūpes un sociālās labklājības jomā.

ES dalībvalstīm būtu jāturpina centieni nodrošināt, ka visiem bērniem, jo īpaši visneaizsargātākajiem, ir vienlīdzīga piekļuve izglītībai, un aizsargāt bērnus no vardarbības. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ekonomiskie pasākumi ģimeņu ar bērniem atbalstam sniedz ilgtspējīgu labumu un ir pieejami visneaizsargātākajām ģimenēm, piemēram, romu un migrantu ģimenēm. Piemēram, dalībvalstis varētu izvērtēt nepieciešamību pārskatīt robežvērtību attiecībā uz piekļuvi regulāriem sociālajiem pabalstiem ģimenēm ar zemiem ienākumiem.

Lai izstrādātu uz pierādījumiem balstītu politiku, dalībvalstīm un Eiropas Komisijai būtu jāvāc dati, ar kuriem novērtē pašu bērnu pieredzi un viedokļus par pandēmijas ietekmi uz viņu fizisko un garīgo labklājību.

Covid-19 pandēmija spēcīgi ietekmēja bērnu labklājību Eiropā. Ģimenes ienākumu zaudēšana, skolu slēgšana un pieaugoša vardarbība mājās un tiešsaistē radīja bažas par tiesībām saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 3., 14. un 24. pantu. Dalībvalstis ir sniegušas ģimenēm vairākas ekonomiskā atbalsta paketes, lai kompensētu zaudētos ienākumus. Tomēr atbalsta ierobežotais apjoms un ilgums rada jautājumus par šādu finanšu pasākumu kopumu ilgtermiņa lietderību un ilgtspēju.

Pāreja uz mājām nenotika vienādi visās ģimenēs. Daži bērni nevarēja pilnvērtīgi piedalīties mācību stundās, jo viņiem nebija piekļuves interneta ierīcei vai klusas telpas, kur mācīties. Citi zaudēja tiesības uz bezmaksas pusdienām skolā. Tā kā skolu slēgšanas un karantīnas dēļ ilgs laiks bija jāpavada mājās, arvien biežāk tika ziņots par gadījumiem, kas saistīti ar vardarbību pret bērniem, un bērnu seksuālas izmantošanas gadījumiem internetā.

Turpinājās gatavošanās ES Garantijai bērniem. Tā ir Eiropas Parlamenta pieprasīta shēma, kuras mērķis ir nodrošināt visiem bērniem vienlīdzīgu piekļuvi pamatpakalpojumiem, galveno uzmanību pievēršot veselības aprūpei, izglītībai, agrīnai pirmsskolas izglītībai un aprūpei, pienācīgam mājoklim un pienācīgam uzturam. ES Garantiju bērniem paredzēts pieņemt 2021. gadā.

Bērniem, kuri ierodas Eiropā, ir tiesības uz aizsardzību saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 24. pantu un uz pienācīgiem uzņemšanas apstākļiem saskaņā ar Uzņemšanas nosacījumu direktīvu. Direktīvā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jānovērtē bērnu uzņemšanas vajadzības un cita starpā jānodrošina piekļuve izglītībai un pienācīgam dzīves līmenim. Tomēr ikdienas praksē uzņemšanas apstākļi rada nopietnas bažas dažās dalībvalstīs, kur ir pārāpdzīvoti centri, nepietiekama higiēna vai bērniem piemērotu uzņemšanas centru trūkums.

Joprojām tiek aizturēti bērni ar ģimenēm un nepavadīti bērni. Lai gan ES tiesību akti neaizliedz bērnu administratīvu aizturēšanu migrācijas kontekstā, bērniem bez dokumentiem un bērniem, kuri piesakās patvērumam, vai bērniem atgriešanas procedūrā nevajadzētu atņemt brīvību. Bērnu aizturēšana ir jāuzskata tikai par galējas nepieciešamības ārkārtas pasākumu.

Eiropas Komisija nāca klajā ar Migrācijas un patvēruma paktu, kurā ierosināts solidaritātes mehānismu kopums, kas izmantojams saspringtos apstākļos, tostarp attiecībā uz pārceļšanu. Eiropas Komisijas, Grieķijas iestāžu un 10 dalībvalstu kopīgie centieni ļāva no Grieķijas karstajiem punktiem pārceļt 573 nepavadītus bērnus un 771 bērnu ģimenēs.

Tikmēr Grieķijā joprojām ir aptuveni 1000 bērnu, kuri atrodas nedrošās izmitināšanas vietās. Aptuveni 100 no viņiem dzīvo karstajos punktos.

FRA 8.2. ATZINUMS

Eiropas Komisijai un ES dalībvalstīm būtu jāpāstiprina centieni pārvietot nepavadītus bērnus un citus neaizsargātus bērnus, kas patlaban dzīvo dalībvalstīs, kurās viņiem ir neatbilstīgi uzņemšanas apstākļi. Dalībvalstīm būtu jāņem vērā esošie labas prakses piemēri bērnu pārvietošanas jomā, lai nodrošinātu bērna interešu ievērošanu visā procedūras laikā.

Dalībvalstīm būtu jādara viss iespējamais, lai garantētu bērnu aizsardzību, nodrošinot, ka uzņemšanas apstākļi atbilst minimālajiem standartiem attiecībā uz cilvēka cienīgu dzīves līmeni un bērniem piemērotiem apstākļiem, kā noteikts Uzņemšanas nosacījumu direktīvā.

Dalībvalstīm būtu jāizstrādā uzticamas un efektīvas sistēmas, lai nevajadzētu aizturēt bērnus patvēruma vai atgriešanas nolūkos.

FRA 8.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāpastiprina centieni īstenot procesuālo garantiju direktīvu (2016/800/ES) profesionāļu ikdienas praksē. Tās to varētu darīt, nodrošinot apmācību un profesionālus norādījumus visiem praktiskajiem speciālistiem, tostarp policistiem, tiesnešiem, advokātiem un prokuroriem.

Eiropas Komisija varētu vairāk atbalstīt ES dalībvalstis, piemēram, sniedzot norādījumus par direktīvas transponēšanu un īstenošanu un veicinot praktiskās pieredzes apmaiņu starp dalībvalstīm.

ES Pamattiesību hartas 48. pants paredz svarīgas garantijas attiecībā uz nevainīguma prezumpciju un tiesībām uz aizstāvību. Saskaņā ar 24. pantu galvenais apsvērums ir bērna intereses. Procesuālo garantiju direktīvā par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā (2016/800/ES), šie jautājumi ir definēti un aplūkoti plašāk. Tajā ir noteikts, ka dalībvalstīm nekavējoties jāinformē bērni un viņu vecāki par viņu tiesībām, ja bērni ir aizdomās turētie vai apsūdzētie, jānodrošina advokāta palīdzība bērnam un jānovērtē katra bērna individuālā situācija.

Līdz 2020. gada beigām lielākā daļa dalībvalstu bija grozījušas savus tiesību aktus, lai tajos iekļautu direktīvu. Termins, lai to izdarītu, bija 2019. gada 11. jūnijs. Tomēr pārkāpuma procedūras, kas 2019. gadā tika sāktas pret septiņām dalībvalstīm, 2020. gada beigās vēl nebija pabeigtas.

9

TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBA

ES līmenī 2020. gadā tika ieviesti būtiski jauninājumi politiskajā un institucionālajā satvarā attiecībā uz cietušo tiesībām. Eiropas Komisija izveidoja cietušo tiesību koordinatora funkciju, pieņēma pirmo stratēģiju par cietušo tiesībām 2020.–2025. gadam un izveidoja cietušo tiesību platformu. Valstu līmenī norises lielā mērā noteica Covid-19 pandēmija. Tā lika pievērst uzmanību vardarbībai ģimenē un grūtībām nodrošināt tiesu iestāžu pieejamību laikā, kad ir ļoti ierobežota mobilitāte un sabiedriskā dzīve. Tikmēr vairākās dalībvalstīs joprojām pastāvēja tiesu iestāžu neatkarības problēmas. Komisija 2020. gadā publicēja pirmo ziņojumu par tiesiskumu, un Eiropadome pieņēma regulu par vispārēju nosacītības režīmu Savienības budžeta aizsardzībai.

Personām, kuras cietušas noziegumos pret personu, ir tiesības uz atzišanu un taisnīgu tiesu, kā paredzēts ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Eiropas Komisija 2020. gadā izveidoja sistēmu, lai turpinātu attīstīt šīs tiesības un tuvinātos mērķim tās pilnībā atzīt un īstenot. Pamatojoties uz Cietušo tiesību direktīvu, tā iecēla cietušo tiesību koordinātoru, pieņēma pirmo ES stratēģiju par cietušo tiesībām un izveidoja Cietušo tiesību platformu. Tomēr stratēģijas panākumi lielā mērā būs atkarīgi no dalībvalstu apņemšanās to īstenot.

Stratēģijā ir noteiktas galvenās prioritātes, tostarp atbalsts cietušajiem ziņošanā par noziegumiem, neaizsargātu cietušo atbalsta un aizsardzības uzlabošana, cietušo piekļuves kompensācijai atvieglošana un sadarbības un koordinācijas stiprināšana starp visām attiecīgajām ieinteresētajām personām. Visos šajos aspektos izšķiroša nozīme ir cietušo atbalsta organizācijām. Tāpēc, lai stratēģija darbotos, būtiska ir dalībvalstu gatavība novērtēt un vajadzības gadījumā uzlabot un stiprināt esošās atbalsta struktūras.

Vairākas ES dalībvalstis (tostarp Bulgārija, Igaunija un Lietuva), kā arī Serbija 2020. gadā izveidoja vai nostiprināja cietušo atbalsta organizāciju struktūras. Tomēr problēmas joprojām pastāv. Piemēram, ir problēmas saistībā ar informācijas sniegšanu cietušajiem par viņu tiesībām, praktisku padomu un atbalsta sniegšanu cietušajiem viņu tiesību izmantošanā un problēmas, cietušo atbalsta dienestiem informējot cietušos par viņu lomu kriminālprocesā un attiecīga atbalsta sniegšanā saskaņā ar Cietušo atbalsta direktīvas 9. panta 1. punkta a) apakšpunktu.

FRA 9.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāīsteno savas apņemšanās nodrošināt Cietušo tiesību direktīvas pilnīgu un pareizu īstenošanu. Tām būtu arī jāturpina attīstīt noziegumos cietušo tiesības saskaņā ar Eiropas Komisijas stratēģiju par cietušo tiesībām.

Dalībvalstīm būtu jāveic efektīvi pasākumi, lai palīdzētu īstenot visu cietušo tiesības uz visaptverošiem atbalsta pakalpojumiem, tostarp informāciju, konsultācijām un atbalstu, kas attiecas uz cietušo tiesībām un viņu attiecīgo lomu kriminālprocesā.

FRA 9.2. ATZINUMS

ES dalībvalstis, kas vēl nav ratificējušas Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija), tiek mudinātas to darīt.

FRA mudina dalībvalstis novērst nepilnības to tiesību aktos attiecībā uz vardarbībā cietušu sieviešu aizsardzību, tostarp sniedzot norādījumus policijai par tās uzdevumu iekļauties partnera vardarbības gadījumos, un pieņemt pasākumus, kas nodrošina sieviešu tūlītēju un stingru aizsardzību pret atkārtotu viktimizāciju un atreibību.

Eiropas Padomes Stambulas konvencija ne tikai nosaka standartus, bet arī ar tās pārraudzības struktūras (GREVIO) darba starpniecību nosaka un virza sieviešu tiesību attīstību uz aizsardzību pret vardarbību, kas saistīta ar dzimumu, un uz atzīšanu un taisnīgumu, ja viņas kļūst par upuriem. Tomēr līdz 2020. gada beigām Bulgārija, Čehija, Ungārija, Latvija, Lietuva un Slovākija vēl nebija ratificējušas konvenciju.

Turklāt ES vēl nav pievienojusies konvencijai. Pēc Eiropas Parlamenta pieprasījuma EST sagatavoja atzinumu, kurā izvērtēts, vai konvencijas parakstīšana un pieņemšana ir saderīga ar ES līgumiem. Paredzams, ka atzinums būs pieejams 2021. gada otrajā ceturksnī.

FRA 9.3. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstis tiek mudinātas vēl vairāk pastiprināt savus centienus un sadarbību, lai uzturētu un nostiprinātu tiesu iestāžu neatkarību, kas ir būtisks tiesiskuma elements.

Turklāt attiecīgajām dalībvalstīm būtu nekavējoties jāīsteno, lai pilnībā izpildītu attiecīgos Eiropas Savienības Tiesas (EST) spriedumus. Dalībvalstis tiek arī mudinātas nekavējoties reaģēt uz ieteikumiem, piemēram, tiem, ko Eiropas Komisija sniedz savā tiesiskuma procedūrā.

Neatkarīgas tiesu iestādes ir tiesiskuma un tiesu iestāžu pieejamības stūrkmens (LES 19. pants, LESD 67. panta 4. punkts un ES Pamattiesību hartas 47. pants). Vairākās dalībvalstīs joprojām pastāvēja problēmas tiesiskuma jomā, jo īpaši saistībā ar tiesu iestāžu neatkarību. Eiropas Komisija 2020. gadā izdeva pirmo gada ziņojumu par tiesiskumu. Tiesu sistēmu un to neatkarības jautājums bija viena no četrām prioritārajām jomām, uz kurām attiecas ziņojums.

Šajā gadā tika pieņemta arī Regula par vispārēju nosacītības režīmu Savienības budžeta aizsardzībai. Tajā korupcija un tiesu iestāžu neatkarības apdraudēšana ir skaidri minēta kā viens no rādītājiem, kas liecina par tiesiskuma pārkāpumiem.

10

KONVENCIJAS PAR PERSONU AR INVALIDITĀTI TIESĪBĀM ĪSTENOŠANAS GAITA

Eiropas Komisija 2020. gadā sāka izstrādāt jaunu stratēģiju invaliditātes jomā, uzsākot apspriešanās procesu, kas turpinājās visu gadu. Tā nāks klajā ar jaunu stratēģiju 2021. gada pirmajā ceturksnī. Eiropas Parlaments un Padome panāca politisku vienošanos par jaunu kopīgo noteikumu regulu, kas reglamentē ES fondus un aptver personu ar invaliditāti tiesības. Tikmēr Covid-19 pandēmija bija pārbaudījums tam, kā ES un tās dalībvalstis ievēro Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD). Dalībvalstis ieviesa plašu pasākumu klāstu, kas būtiski ietekmēja personu ar invaliditāti tiesības. Personas ar invaliditāti un viņu pārstāvības organizācijas, kā arī struktūras, kas izveidotas saskaņā ar CRPD, lai viņas aizsargātu, veica pasākumus, lai nodrošinātu, ka šie pasākumi atbilst konvencijai. Kopumā pandēmija uzsvēra, cik svarīgi ir riska situācijās iesaistīt personas ar invaliditāti un viņu pārstāvības organizācijas, kā arī to, cik liela vērtība ir spēcīgām valstu CRPD struktūrām.

Valdības veica plašu pasākumu klāstu, lai ierobežotu koronavīrusa izplatīšanos. Dažos no šiem pasākumiem nebija pilnībā ņemtas vērā personu ar invaliditāti tiesības saskaņā ar CRPD un jo īpaši tās 4. pantu (pienākums nodrošināt un veicināt personu ar invaliditāti tiesības) un 11. pantu (riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas), vai ES Pamattiesību hartu un jo īpaši tās 21. pantu (diskriminācijas aizliegums) un 26. pantu (personu ar invaliditāti integrācija). Daži apmeklējumu aizliegumi bija pārmērīgi, personas ar invaliditāti nevarēja apmeklēt skolas, vai viņām tika piemērots pārāk maz izņēmumu no noteikumiem par masku valkāšanu vai sociālo distancēšanos.

FRA 10.1. ATZINUMS

Saskaņā ar *CRPD* ES dalībvalstīm, pārbaudot likumdošanas un izpildes pasākumus, kas saistīti ar riska situācijām (kāda ir, piemēram, Covid-19 pandēmija), būtu jāapsver šādu pasākumu ietekme uz personu ar invaliditāti tiesībām un jāveic pasākumi, lai izvairītos no jebkādas negatīvas ietekmes. Pasākumi tādu riska situāciju risināšanai, kas var tieši vai netieši ietekmēt personu ar invaliditāti tiesības, būtu jāparedz tiesību aktos, un tiem vajadzētu būt nediskriminējošiem un samērīgiem ar sasniedzamo likumīgo mērķi. Saskaņā ar *CRPD* un ES Pamattiesību hartu dalībvalstīm šādu pasākumu plānošanā un uzraudzībā būtu pilnībā jāiesaista personas ar invaliditāti un viņu pārstāvības organizācijas, kā arī valstu pārraudzības struktūras, kas izveidotas saskaņā ar *CRPD* 33. pantu.

ES iestādes un ES dalībvalstis varētu atbalstīt šīs pārbaudes, veicinot daudzsološas prakses apmaiņu, jo īpaši starp valstu parlamentiem.

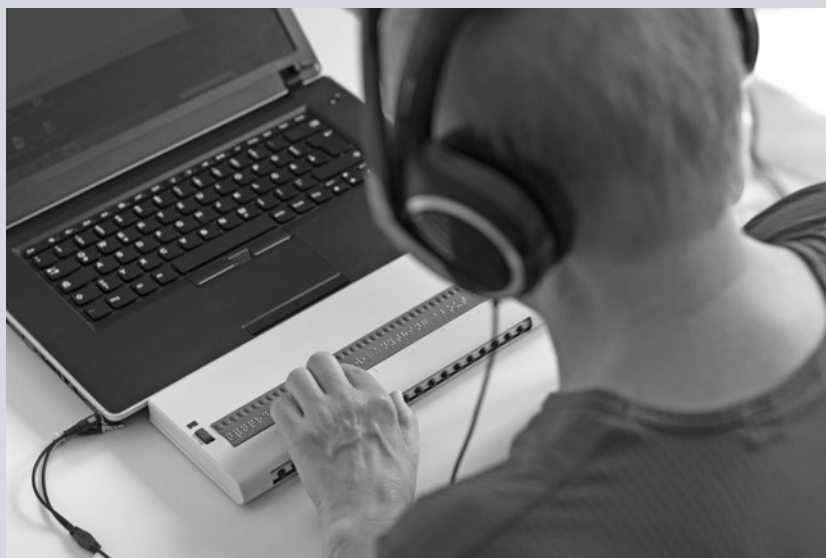
Problēmas radīja arī pārvietošanās ierobežojumu pasākumi, tostarp pārtikas un medicīnas preču un tīrīšanas līdzekļu izdalīšana personām ar invaliditāti. Triāžas vadlīnijas neatbilda *CRPD* standartiem, un to dēļ varēja būt liegta dzīvību glābjoša intensīvā aprūpe personām ar invaliditāti, kurām bija līdzīgas izdzīvošanas izredzes kā personām bez invaliditātes. Turklāt pārvietošanās ierobežojumiem bieži vien bija nelabvēlīgāka ietekme uz personu ar invaliditāti garīgo un fizisko labklājību. Viņu īpašās vajadzības bieži netika ņemtas vērā.

Trūka pienācīgas saziņas ar personām ar invaliditāti, un viņām netika sniegta pienācīga informācija par pasākumiem, ko veic pandēmijas ierobežošanai, jo īpaši tās agrīnajos posmos, kā arī viņas reti piedalījās šādu pasākumu plānošanā. Dažas ES dalībvalstis ir strādājušas, lai nodrošinātu personu ar invaliditāti lielāku iesaisti šādu pasākumu plānošanā un uzraudzībā nākotnē. Tas varētu palīdzēt samazināt risku, ka turpmākie pasākumi būs pretrunā *CRPD*.

FRA 10.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāziņo par savu reaģēšanu ārkārtas situācijās pilnībā pieejamā veidā. Tām būtu pilnībā jāīsteno attiecīgās ES direktīvas, piemēram, pārskatītā Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva un Tīmekļa pieejamības direktīva. Dalībvalstīm informācija būtu jāsniedz, izmantojot piemērotus līdzekļus un formātus, piemēram, subtitrus, zīmju valodas tulkošanu un viegli lasāmu valodu.

Pandēmija ir parādījusi, ka dalībvalstu krīzes komunikācijas stratēģijas reti nodrošina pilnībā pieejamu visu informāciju par ārkārtas situācijām. Pandēmijas laikā informācija ne vienmēr tika sniegta, izmantojot līdzekļus un formātus, kas personām ar invaliditāti ļāva tai piekļūt, lai gan tas ir prasīts ES tiesību aktos, tostarp pārskatītajā Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvā (2018/1808) un Tīmekļa pieejamības direktīvā (2016/2102).

Pandēmija ir uzsvērusi, ka steidzami nepieciešama deinstitucionalizācija. Tā ir parādījusi ne tikai to, ka šajā konkrētajā pandēmijā personas ar invaliditāti ir pakļautas lielākam fiziskajam riskam, bet arī to, ka viņu garīgā labklājība ir pakļauta lielākam riskam, ja viņi atrodas institucionalizētā vidē, jo viņi ir izolēti un viņiem trūkst sociālās saskarsmes.

CRPD 19. pantā ir paredzēta deinstitucionalizācija, un tā, visticamāk, tiks iekļauta jaunajā Eiropas stratēģijā invaliditātes jomā. Jaunās Kopīgo noteikumu regulas stāšanās spēkā un stratēģijas invaliditātes jomā izvērsšana palielinās spiedienu pabeigt deinstitucionalizācijas procesu.

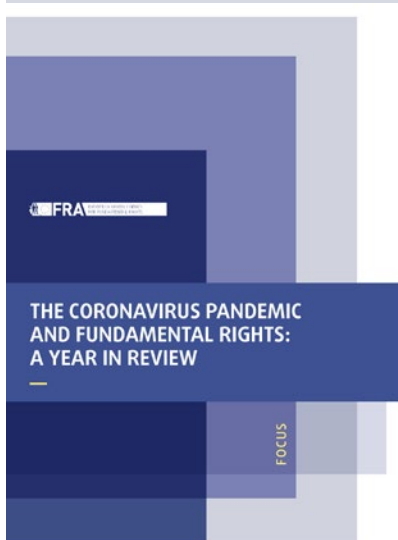

FRA 10.3. ATZINUMS

Saskaņā ar *CRPD* 19. pantu un jaunās Eiropas stratēģijas invaliditātes jomā ietvaros ES un tās dalībvalstīm būtu steidzami jāpaātrina centieni panākt deinstitucionalizāciju, tostarp pienācīgi izmantojot ES līdzekļus, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var dzīvot neatkarīgi un tikt iekļautas sabiedrībā.

Pamattiesību aizsardzības jomā 2020. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. FRA ziņojumā *Fundamental Rights Report 2021* (2021. gada ziņojums par pamattiesībām) ir aplūkotas galvenās norises pamattiesību jomā ES no 2020. gada janvāra līdz decembrim, kā arī izklāstīti šajā saistībā pieņemtie FRA atzinumi. Tajā, norādot gan sasniegumus, gan jomas, kas vēl aizvien rada bažas, ir sniegts ieskats galvenajos jautājumos, kas raisa diskusijas par pamattiesībām visā ES.

Šogad uzmanības centrā ir koronavīrusa pandēmija un tās ietekme uz pamattiesībām. Pārējās nodaļās ir aplūkoti tādi jautājumi kā ES Pamattiesību harta, vienlīdzība un nediskriminācija, rasisms, ksenofobija un ar to saistītā neiecietība, romu integrācija, patvērumu un migrācija, informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība, bērnu tiesības, tiesas iestāžu pieejamība un Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita.

JŪSU PAMATTIESĪBU VEICINĀŠANA UN AIZSARDZĪBA VISĀ ES —

Pilnu FRA ziņojumu *Fundamental Rights Report 2021* (2021. gada ziņojums par pamattiesībām) sk.
<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

Skatiet arī saistītās FRA publikācijas:

- FRA (2021), *Fundamental Rights Report 2021 – FRA opinions* (2021. gada ziņojums par pamattiesībām – FRA atzinumi), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021-fra-opinions> (pieejams visās 24 ES oficiālajās valodās)
- FRA (2021), *The Coronavirus pandemic and fundamental rights: a year in review* (Koronavīrusa pandēmija un pamattiesības – gada pārskats), Eiropas Savienības Publikāciju birojs Luksemburgā, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/coronavirus-pandemic-focus> (pieejams angļu un franču valodā)

Iepriekšējie FRA gada ziņojumi par problēmām un sasniegumiem pamattiesību jomā Eiropas Savienībā ir pieejami FRA tīmekļa vietnē (pieejami angļu, franču un vācu valodā).

PLAŠĀKA INFORMĀCIJA

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11, 1040 Vīne, Austrija
Tālr.: +43 158030-0 – Fakss: +43 158030-699
fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights
 twitter.com/EURightsAgency
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs